

CỐT TRUYỆN PHÂN MẢNH, LẮP GHÉP TRONG SÁNG TÁC CỦA HỒ ANH THÁI

TRẦN QUANG HƯNG*

Cốt truyện phân mảnh, lắp ghép là một cách tân theo hướng hậu hiện đại đáng ghi nhận trong các sáng tác của Hồ Anh Thái. Tổ chức thành công cốt truyện phân mảnh trong các tác phẩm của mình, Hồ Anh Thái đã bao quát được xã hội với nhiều kiểu người, trong nhiều lĩnh vực, qua đó ông thể hiện cái nhìn đa chiều về con người và cuộc sống hôm nay.

Từ khóa: Hồ Anh Thái, cốt truyện, phân mảnh, lắp ghép, tác phẩm

Nhận bài ngày: 23/3/2016; *đưa vào biên tập:* 27/3/2016; *phản biện:* 2/10/2016; *duyet đăng:* 15/4/2017

Là nhà văn đã khẳng định được vị trí của mình trong nền văn học Việt Nam đương đại, các tác phẩm của Hồ Anh Thái luôn thu hút được sự quan tâm, chú ý của đông đảo bạn đọc và giới nghiên cứu, phê bình văn học. Chưa kể những bài nghiên cứu về nhân vật, chủ đề, tư tưởng, khả năng bao quát, khám phá hiện thực, chỉ tính riêng các bài nghiên cứu nhấn mạnh sự cách tân của ông về nghệ thuật thể hiện như bút pháp, giọng điệu, ngôn ngữ, kết cấu... đã khiến rất nhiều tác giả dành tâm huyết nghiên cứu. Nguyễn Đăng Điệp từng khảo sát quá trình sáng tác của Hồ Anh Thái trong bài nghiên cứu *Hồ Anh Thái người mê chơi cấu trúc*. Nhà văn Ma Văn Kháng trong bài *Cái mà văn chương ta còn thiếu* rất thích giọng văn thông minh, hóm hỉnh, vừa sâu sắc vừa có tính truyền thông của Hồ Anh Thái. Võ

Anh Minh có bài viết *Dòng chảy Hồ Anh Thái*, Ngọc Hà với bài viết *Giữa nhại ngôn ngữ thị dân*, Lê Hồng Lâm với bài *Phong cách không phải là cái vỏ ngoài bất biến và ngoan cố*, Tôn Phương Lan với bài *Người luôn làm mới mình...* đều là các bài viết khẳng định những nỗ lực trong việc thay đổi kết cấu, luôn tạo cho mình một lối kết cấu riêng, một thứ ngôn từ đa dạng và nhiều giọng điệu riêng ở nhà văn Hồ Anh Thái. Góp thêm một cái nhìn cho sự đánh giá toàn diện về những nét độc đáo trong nghệ thuật viết của nhà văn xứ Nghệ, trong bài nghiên cứu này chúng tôi vận dụng lý thuyết hậu hiện đại để khảo sát đặc điểm tính *phân mảnh cấu trúc* trong các tác phẩm của Hồ Anh Thái ở cả hai thể loại truyện ngắn và tiểu thuyết trong cả hành trình dài sáng tác, không chỉ dừng lại ở một tác phẩm đơn lẻ. Đây là đặc điểm được nhiều nhà nghiên cứu thống nhất là tiêu biểu cho cảm

* Trường Đại học Quy Nhơn.

quan hậu hiện đại. Vì vậy nếu chỉ ra được sự vận dụng hiệu quả kỹ thuật phân mảnh trong các sáng tác của Hồ Anh Thái cũng đồng nghĩa cung cấp thêm một cái nhìn về dấu ấn hậu hiện đại trong tác phẩm của một nhà văn Việt Nam. Đây là cơ sở để nhìn nhận và đánh giá đúng mức hơn về đóng góp của nhà văn Hồ Anh Thái trong nỗ lực đưa văn xuôi Việt Nam bắt kịp và khẳng định được vị thế của mình trong dòng chảy của văn học thế giới.

1. VÀI NÉT CƠ BẢN VỀ CỐT TRUYỆN PHÂN MẢNH, LẮP GHÉP

Cốt truyện là “hệ thống sự kiện cụ thể, được tổ chức theo yêu cầu tư tưởng và nghệ thuật nhất định, tạo thành bộ phận cơ bản, quan trọng nhất trong hình thức hoạt động của tác phẩm văn học thuộc các loại hình tự sự và kịch” (Lê Bá Hán - Trần Đình Sử - Nguyễn Khắc Phi 2006: 99). Cốt truyện truyền thống, với cấu trúc tương đối ổn định gồm năm phần: trình bày, thắt nút, phát triển, cao trào, mở nút, rất đề cao tính mạch lạc, rõ ràng của truyện, trở thành một yếu tố quan trọng tạo nên tính hấp dẫn cho tác phẩm. Nhưng trong tiểu thuyết thời kỳ đổi mới, vai trò của cốt truyện tương đối hạn chế và cốt truyện có xu hướng nói lỏng đến mức có thể. Vì thế, nên cấu trúc ổn định truyền thống của nó cũng bị phá vỡ theo, thay vào đó là lối cấu trúc linh hoạt hơn.

Kiểu cốt truyện phân mảnh, lắp ghép là một trong những đặc trưng cơ bản của văn học hậu hiện đại phương Tây

thế kỷ XX, thể hiện cho một hệ hình tư duy, một phương pháp khoa học, hiện diện với tư cách là một tâm thức, một thế giới quan. Nó đề cao tính bất định, tính đứt đoạn, tính phân mảnh và xem sự lắp ghép ngẫu nhiên, sự kết hợp lỏng lẻo giữa các thành tố trong tác phẩm như những thủ pháp nghệ thuật đặc dụng. Khai mở cho lối cấu trúc này là Alied Fokkema và David John Lodge. Sự phát hiện ra những phương thức tạo hiệu ứng trần thuật hỗn độn, diễn ngôn đứt đoạn về sự nhận thức thế giới đang rạn nứt, tan rã của hai học giả này đã làm phá vỡ tính trật tự, ổn định, bất biến của thế giới trong văn học hiện đại. Theo Barry Lewis kiểu cốt truyện phân mảnh “là cốt truyện bị nghiền nát thành từng viên nhỏ của biến cố và hoàn cảnh, nhân vật bị phân tán thành một bó những khát vọng nhúc nhối, những ghép nối chiều sâu được thể hiện qua các tiểu đoạn đứt khúc, ghép quá khứ với hiện tại, tâm cảnh với ngoại cảnh, lịch sử và phi lịch sử” (Đặng Anh Đào 2001: 57).

Cốt truyện phân mảnh, lắp ghép được tạo nên từ những sự kiện riêng lẻ, những mảng hiện thực đời sống có tính độc lập, tồn tại bên cạnh nhau nhưng cùng hướng về một chủ đề nhất định, tạo nên tính liên văn bản. Đó là kiểu kết cấu mang hơi hướng của tư duy hội họa lập thể. Do cốt truyện là những mảnh vụn rời rạc của hiện thực nên tính liên mạch, rõ ràng của nó bị phá vỡ hoàn toàn, không theo một trình tự thời gian, không gian hay mối liên hệ, gắn kết nào cả.

Nó trở nên lỏng lẻo, khó theo dõi. Ưu điểm của kiểu cốt truyện này là không giới hạn hiện thực được phản ánh, nên nhà văn được quyền tự do, tùy hứng đề cập bất kỳ sự kiện nào, kết thúc sự kiện này rồi có thể chuyển sang sự kiện khác mà không cần quan tâm đến tính liên mạch của chúng. Và ở kiểu truyện này, không có mâu thuẫn, xung đột nào được coi là trung tâm, chi phối đến các nhân vật, hay thúc đẩy sự phát triển cốt truyện. Tuy nhiên khi sử dụng nó đòi hỏi người viết phải “cao tay ấn” trong kỹ thuật viết. Họ phải có khả năng bao quát nhiều bình diện hiện thực đời sống để xây dựng nhiều tình huống, nhiều sự kiện một cách khách quan, trung thực. Tương ứng với mỗi mảnh ghép của cốt truyện là mỗi mảnh hiện thực của cuộc sống, theo đó bức tranh xã hội mới hiện lên sinh động, chân thật và toàn diện.

2. CỐT TRUYỆN PHÂN MẢNH, LẮP GHÉP TRONG TRUYỆN NGẮN HỒ ANH THÁI

Truyện ngắn *Mảnh vỡ của đàn ông* có thể được xem là tác phẩm đầu tiên của Hồ Anh Thái khi sử dụng kiểu cốt truyện này. Cốt truyện kết nối với nhau bởi ba nhân vật nữ: Tĩnh (mẹ Bảo), chị Thạch, mẹ Duyên. Ba người phụ nữ này giống nhau ở chỗ họ đều là “mảnh vỡ của đàn ông”, là những góa phụ. Chồng của Tĩnh chết trong chiến tranh, suốt phần đời còn lại chị sống trong sự cam chịu, âm thầm nơi riêng khuất. Chồng của chị Thạch thì chết trong một lần cảm cúm, chị lao mình ra ngoài xã hội lăn lê buôn bán,

nhưng cuối cùng vẫn nhận lấy thất bại. Còn người chồng của mẹ Duyên bị hỏ vò trong một lần vào Quảng Bình lấy trộm, mẹ Duyên sống trong nỗi căm thù, tủi hận, đầy ắp ức cho số phận hẩm hiu của mình. Với những nhân vật này, Hồ Anh Thái đi vào những phân mảnh hiện thực của cuộc sống con người. Nhà văn đã lắp ghép ba số phận với ba hoàn cảnh ngang trái, đầy bất trắc của họ thành một bức tranh “lập thể” hoàn chỉnh.

Trong truyện *Chợ*, câu chuyện cũng được chia thành ba mảnh nhỏ, mỗi mảnh gắn với những nhân vật, sự kiện tình huống riêng. Ba “mảnh” truyện này được tác giả ví như ba món hàng ngoài chợ: Một ông già ăn phải quả đu đủ độc hái từ vườn nhà; một hành khách trên chuyến xe Tây Bắc bị cấp cứu vì ngộ độc; một doanh nhân 37 tuổi uống nhầm thuốc phải đưa đến bệnh viện. Ba câu chuyện này hoàn toàn độc lập, không liên quan tới nhau mà chỉ giống nhau về mô-típ: trúng độc - cấp cứu - qua khỏi. Tuy là những câu chuyện nhỏ lẻ nhưng khi đứng cạnh nhau chúng lại tạo được hiệu ứng bất ngờ, mở ra một diện mạo nhân tình thế thái vừa đáng cười vừa đáng buồn.

Ngoài ra, Hồ Anh Thái còn kiến tạo những câu chuyện thành nhiều màn hài kịch. Truyện *Chín triệu*, *Ba triệu*, *Hai triệu* và *Bóng Rổ* có kiểu cấu trúc cốt truyện khá độc đáo. Diễn biến câu chuyện được chia làm ba màn kịch. Qua mỗi màn kịch, cuộc đời nhân vật Bóng Rổ được khám phá. Màn kịch

đầu cho biết Bồng Rỗ lấy vợ - con gái của một ông Y lừng danh. Màn thứ hai cho biết thêm, cô vợ Bồng Rỗ rất đẹp, vợ chồng có một đứa con thì cô vợ đi du học Pháp. Anh chồng đi công tác miền Nam yêu ngay một người đàn bà có nét giống vợ mình. Màn thứ ba vợ Bồng Rỗ đòi ly dị vì phiêu lưu tình ái với một gã điển trai... Cuộc đời Bồng Rỗ ngày càng sáng tỏ cũng là lúc nhà văn thức tỉnh người đọc về thực trạng hôn nhân thời hiện đại, đạo đức và văn hóa gia đình đang bị xô lệch, mất chuẩn và mất đi giá trị chỉ vì những dục vọng tầm thường.

Nhiều truyện ngắn khác như *Bốn lối vào cươi*, *Tự sự 265 ngày*, *Phòng khách*, *Tờ khai Visa*, *Sân bay*, *Bãi tắm*, *Trại cá sấu*, *Tin thật lòng*, *Cây hoàng lan hóa thành cây si*, *Cả một dây theo nhau đi...* đều có chung kiểu cốt truyện phân mảnh. Mỗi truyện gồm nhiều mảnh nhỏ của hiện thực cuộc sống đa dạng và phức tạp. Nhà văn cung cấp cho người đọc cái nhìn đa diện để thấy rõ sự đổ vỡ, nhón nháo, xô bồ và đầy bất trắc của cuộc sống đương đại. Truyện ngắn *Bến Ôsin* tái hiện cuộc sống của những người làm công giúp việc nơi thành thị. Sự xuất hiện của họ làm cho cả thành thị náo loạn cả lên. Mỗi nhân vật ôsin được tác giả gán cho những cái tên thật “mỹ miều”: Lâm Nhất Nhất, Khuất Nhị Nhị, Lý Tam Tam, Đàm Tứ Tứ. Bốn nhân vật ôsin được miêu tả riêng biệt, mỗi người một tính cách, Hồ Anh Thái đặt họ cạnh nhau trong một cốt truyện làm nên sự đa dạng đến phức tạp của đời sống thị

thành. Nhưng mặt khác, nhà văn cũng chỉ rõ những nét tâm lý hạn chế cố hữu của con người Việt Nam chưa thể thanh tẩy trên ngưỡng cửa tiệm cận xã hội hiện đại, văn minh.

Ở truyện ngắn *Trại cá sấu*, tác giả lắp ghép các miếng mảnh “vụn vặt” về những nhân vật chính là Cá sấu 1, Cá sấu 2. Phần đầu là lời giới thiệu về “nhan sắc” của hai nàng. Phần hai là câu chuyện khi cái xấu lên ngôi trong cái gọi là cuộc cách mạng nghệ thuật, hai nàng trở thành đối tượng được mời chào của hội họa, điện ảnh. Ở phần cuối, Cá sấu 1 và Cá sấu 2 đi thẩm mỹ viện, nhưng kết quả thật bất ngờ, vượt quá sức tưởng của mọi người: Cá sấu 1 biến thành Cá sấu 2 và ngược lại Cá sấu 2 thành Cá sấu 1. Bức tranh của cuộc sống muôn màu, những bất cập của hội họa, điện ảnh lộ dần qua từng mảnh ghép. Hàng loạt chân dung những kẻ bất tài vô dụng bị phanh phui, bóc mẽ: họa sĩ chỉ có biệt tài “xác thối” với những người đàn bà; người thiết kế mỹ thuật thì cắt xén thuyền thúng bằng cái xuống tháo máy cho đỡ tốn kinh phí; đạo diễn làm cách mạng ngược; diễn viên thì bất tài, “lóng ngóng”... Nghệ thuật như cái chợ trời ô hợp. Qua từng mảnh ghép cũng hé lộ cái nhìn chua xót của nhà văn với đám người đang dùng nghệ thuật làm kế mưu sinh. Truyện ngắn *Phòng khách* lại là những sự kiện được cóp nhặt trong phòng khách của vị đại sứ. Chuyện về những giáo sư văn học, về ông võ sư, về ông sử (cách tác giả gọi ông

thầy dạy sử), về cô Mỹ tên Hồng được lắp ghép thành một chuyện hoàn chỉnh. Nhưng điều đáng nói, qua cốt truyện phân mảnh, lắp ghép này nhà văn như phơi bày trước mắt người đọc một sự thật: cái bi cái hài có mặt khắp mọi nơi, kể cả những nơi sang trọng dù người ta cố tình che đậy, và càng che giấu chất hài càng lộ rõ. Truyện ngắn *Sắp đặt* cho thấy thêm một kiểu lắp ghép khác. Ở đây tất cả đều không rõ nét, chỉ là sự lắp ghép sự vật và con người trong một “trò chơi vô tâm tích”. Qua “trò chơi vô tâm tích này”, tác giả đã soi rọi vào thế giới sâu kín bên trong của con người, phơi bày những dục vọng, sự tha hóa và giả dối từ trong nội tâm.

Có thể nói với cách tổ chức cốt truyện phân mảnh, truyện ngắn của Hồ Anh Thái đã bao quát được toàn bộ xã hội qua nhiều kiểu người, trong nhiều lĩnh vực. Bức tranh xã hội được tái hiện thật sống động với nhiều góc cạnh bất ngờ. Mặt khác, Hồ Anh Thái cũng cho người đọc thấy được khả năng biểu đạt ẩn dụ, biểu tượng trong mỗi tác phẩm. Truyện *Sân bay* trở thành chiếc “giá thể” để đặt lên mà nhìn xuyên thấu bản chất cơ hội, lưu manh của bao nhiêu kẻ đang nắm địa vị “cao quý”, đội lốt trí thức. *Trại cá sấu* là một ẩn dụ về sự trống rỗng và vô nghĩa bên trong được che đậy bởi một cái vỏ huênh hoang, kịch cỡm bên ngoài, một thực tế đang tồn tại đầy rẫy trong cuộc đời này. *Phòng khách* có thể xem là không gian thu nhỏ của “tán trò đời”. Nơi đây có đủ “thuốc thử” để

nhận rõ những cái tưởng chừng cao quý hóa ra chỉ là chân giá trị “rỗng”...

Việc xáo trộn trật tự trước sau của cốt truyện còn mở ra khả năng đưa thêm vào tác phẩm cốt truyện khác theo kiểu “truyện lồng trong truyện”. Dụng ý của nhà văn khi xây dựng kiểu cốt truyện phân rã và lồng ghép nhiều cốt truyện vào nhau trong một cốt truyện lớn là thể hiện sự phân rã về mặt quan hệ và ý thức của con người trong xã hội hiện đại. Để tạo được kiểu cốt truyện này đòi hỏi người viết phải có khả năng phát hiện ra nhiều “trạng thái có vấn đề” từ cuộc sống và tổ chức chúng lại trong tác phẩm của mình, nếu không tác phẩm văn chương có thể trở thành những bài báo mang tính chất thời sự, thời vụ. Bằng việc sáng tạo cốt truyện phân mảnh, lắp ghép, Hồ Anh Thái đã đa dạng hóa lối viết của mình, làm phong phú thêm hình thức biểu đạt, thể hiện tinh thần đổi mới dám thử nghiệm và chấp nhận rủi ro trong sáng tạo nghệ thuật.

3. CỐT TRUYỆN PHÂN MẢNH, LẮP GHÉP TRONG TIỂU THUYẾT HỒ ANH THÁI

Khước từ mô thức trần thuật kiểu “đại tự sự”, tiểu thuyết Hồ Anh Thái đi vào các mảng hiện thực hàng ngày, các tiểu tự sự, để xây dựng cốt truyện có cấu trúc mở với nhiều thông điệp có ý nghĩa về cuộc sống, nhân sinh. Ở *Mười lẻ một đêm*, cấu trúc nội tại tác phẩm 9 chương này được lắp ghép từ 9 phần khác nhau. Đó là 9 mảnh ghép của hiện thực đời sống xã hội

được tái hiện dưới điểm nhìn của đôi tình nhân bị nhốt. Mỗi chương có một tiêu đề độc lập giống như những màn khác nhau trong một vở kịch:

- Chương 1: Cặp tình nhân: căn hộ chung cư - họa sĩ trồng cây chuối.
- Chương 2: Bà mẹ: năm lần đồ với những cuộc phiêu lưu.
- Chương 3: Người đàn bà: người đỡ đầu - chuyến đi dọc theo đất nước.
- Chương 4: Người đàn ông: nhà phê bình nghệ thuật mở dịch vụ hùng biện.
- Chương 5: Người đàn bà: trở thành mệnh phụ phu nhân.
- Chương 6: Thăng bé hàng xóm: cứu tinh sành điệu.
- Chương 7: Ông Vip: tình huống trớ trêu - nhắm mắt diễn thuyết.
- Chương 8: Thăng bé: người cá và người kể chuyện.
- Chương 9: Phần vĩ thanh: chuyện chưa có trong mười lẻ một đêm.

Mỗi phần của cốt truyện đều có một tiêu đề riêng với nội dung độc lập nên có thể tách ra thành một truyện ngắn hoàn chỉnh, trong mỗi truyện ngắn lại chứa đựng vô số những chuyện nhỏ khác. Mỗi phần tập trung khắc họa một chân dung nhân vật, góp nhặt lại tạo thành bức tranh đời sống bi hài, nhộn nháo và đầy nghịch lý. Mỗi mảnh chuyện là một mảnh hiện thực mà nhà văn lựa chọn để phanh phui tất cả thói tật xấu xa đang tồn tại. Mạch truyện có nhiều lối rẽ theo kiểu “chuyện nọ xọ chuyện kia”. Từ chuyện đôi tình nhân vô tình bị nhốt đến

chuyện của bà mẹ “mười hai bến nước” năm lần đồ vẫn chưa ổn. Từ chuyện hội thảo quốc tế đến “hội thảo” mua trang trại của các mệnh phụ phu nhân. Từ chuyện “bãi cò” của các cô cậu sinh viên đến chuyện tè vào chân tượng đài Chiến thắng của một người được coi là nhà văn hóa lớn... Những lối rẽ bất ngờ của cốt truyện đã chuyển tải vào tác phẩm lượng thông tin lớn trên nhiều lĩnh vực, nhiều ngành nghề và đủ mọi hạng người trong đời sống. Tác giả đã chủ động xáo tung các sự kiện nhằm tạo ra những mảnh vỡ của đời sống rồi dùng thủ pháp đồng hiện để ngẫu nhiên lắp ghép chúng lại, khiến những chiều thời gian, không gian khác nhau cùng tồn tại cạnh nhau. Nếu nhìn từ toàn cục bên ngoài đó là những mảnh văn bản riêng lẻ, phản ánh những mảng đời sống khác nhau và không được kết nối theo một trình tự hợp lý, tất yếu của quan hệ logic hay nhân quả. Vì thế, bằng cách đọc năng động, độc giả có thể đảo lộn thứ tự xuất hiện của các phần, các câu chuyện trong mạch truyện để tạo ra một khả năng tương tác mới giữa chúng. Những mảnh chuyện riêng lẻ, đứt gãy này tưởng như chẳng có liên quan gì với nhau nhưng khi được khâu chuỗi lại sẽ tạo thành bức tranh khái quát hoàn chỉnh về đời sống xã hội cả bề nổi lẫn tầng sâu của nó.

Với tiểu thuyết *SBC là săn bắt chuột*, Hồ Anh Thái đã chia 13 chương thành 13 mảnh ghép: *Mở đầu bằng trận lụt, Ai quá lừa lờ thì đừng đọc*

chương này, Ai sợ chuột đừng đọc chương này, Ai báo chí văn thơ đừng đọc chương này, Ai giàu xổi đừng đọc chương này, Ai rào giậu đừng đọc chương này, Ai ăn đất đừng đọc chương này, Ai ngại chiến trận đừng đọc chương này, Ai làm luật đừng đọc chương này, Ai quá sốt ruột đừng đọc chương này, Ai giáo sư đừng đọc chương này, Ai sợ bãi tha ma đừng đọc chương này, Kết thúc bằng một trận hạn hán. Mỗi chương lại được chia thành nhiều phần nhỏ, mỗi phần như tồn tại một cách độc lập, không có mối liên hệ ràng buộc với nhau. Các nhân vật ở đây cũng vậy, chúng xuất hiện rời rạc, đơn lẻ tạo nên một khối hỗn độn của xã hội thị dân.

Xét trên góc độ cốt truyện, người đọc thấy được sự phân mảnh ở đây hiện ra rất rõ ràng. Đang nói đến câu lạc bộ nữ quyền tác giả lại bàn đến chuyện Chàng và Nàng, sau đó đến chuyện diệt chuột, chuyện về nhà báo, nhà thơ và một số nhân vật khác. Nếu để ý chúng ta sẽ nhận thấy mỗi câu chuyện dù viết về một nhân vật nhưng tác giả đã mở rộng ra nhiều chiều kích về không gian, thời gian chứ không bó hẹp trong một khuôn khổ nào. Khi miêu tả về Đại Gia, tác giả lồng vào đó câu chuyện về nữ cảnh sát. Hay khi nói về Chàng, câu chuyện về làng ăn thịt chuột cũng được nhắc đến. Khi nói về ông Cốp, tác giả lại khéo léo đưa người đọc quay trở về quá khứ với công việc trồng cây... Tất cả những câu chuyện tưởng chừng như không liên quan nhưng lại rất thống nhất.

Cốt truyện tưởng như lỏng lẻo nhưng lại rất chặt chẽ. Không sắp xếp câu chuyện theo một trật tự thời gian tuyến tính, người đọc có thể đọc phần nào tùy ý, thứ tự của chúng cũng có thể đảo lộn mà không ảnh hưởng đến nội dung của câu chuyện. Chính yếu tố này khiến các câu chuyện tồn tại trong một tác phẩm bình đẳng với nhau. Mỗi một đơn vị là một nhân tố quan trọng trong việc thể hiện nội dung tác phẩm và tư tưởng nghệ thuật của tác giả.

Câu chuyện trong *SBC là săn bắt chuột* xoay quanh cuộc chiến nảy lửa giữa người và chuột. Trong cuộc chiến đó, một xã hội loài người đủ các thành phần xuất hiện tạo nên một bức tranh hiện thực đặc sắc. Hồ Anh Thái đã sử dụng rất thành công kỹ thuật lắp ghép điện ảnh, nhờ đó mà nhiều sự kiện, nhiều nhân vật tưởng chừng không liên quan đến nhau lại có quan hệ mật thiết. Các nhân vật của ông gần như không có mối quan hệ từ trước: Nàng chỉ biết có Chàng, nhưng để hóa giải lời nguyền những nạn nhân bị rơi vào tình trạng mất trọng lượng (trong đó có Chàng) vì trót nhìn vào mắt Chuột Trùm, Nàng đã có mối quan hệ với những người khác như ông Cốp, Luật Sư, Thư Ký, cô Báo... Những nhân vật này lẽ ra cũng không có mối quan hệ nhưng ở đám tang Đại Gia, mỗi người vì một mục đích, vì lấy tin viết báo, vì ham thích..., mà họ gặp nhau ở đây và đều bị số phận đẩy vào bi kịch lời nguyền. Chính vì vậy nên dù không phải là những người có mối quan hệ

từ trước nhưng ở đây tác giả đã đặt họ trong những mối quan hệ chằng chéo, đan xen nhau. Không gian và thời gian được chuyển đổi, xáo trộn, khi tiến khi lùi, phóng túng. Từ trận lụt ngập tràn khắp đường phố Hà Nội, không gian chuyển sang dãy nhà nơi Nàng làm việc rồi lại đến nơi Chàng sinh sống, khách sạn Chàng thuê ở trong lần đi viết báo... Không gian liên tục thay đổi. Thời gian cũng vậy, không theo trật tự trước sau, tuyến tính. Xen lẫn trong tiểu thuyết là những mảnh quá khứ - hiện tại. Điều thú vị là sự lắp ghép, luân chuyển được thể hiện một cách rất tự nhiên. Nhờ đó Hồ Anh Thái đã tạo được mối liên hệ cốt lõi giữa những sự kiện hiện tượng, những mảng đời khác nhau, tạo cho người đọc một ấn tượng chung về đời sống xã hội Việt Nam phức tạp thời hậu chiến. Với kiểu kết cấu này, Hồ Anh Thái đã bao quát được những lối lạng, kịch cỡm, xấu xa, đời trụy trong xã hội thị dân. Ở đó lắm khi con người đánh mất đi tâm hồn, nhân phẩm mà chính bản thân họ không nhận thức được.

Bên cạnh kiểu ghép các mảnh nhỏ lại với nhau tạo thành cốt truyện, Hồ Anh Thái còn sử dụng các mô-típ đồng dạng cạnh nhau để hướng tới những chủ đề khác nhau. Tiểu thuyết *Đức Phật, nàng Savitri và tôi* được xây dựng bằng ba mạch truyện phát triển song song được lắp ghép xen kẽ, soi chiếu lẫn nhau tạo ra tính đa tuyến, đa cấu trúc của cốt truyện khiến người đọc được trải nghiệm nhiều không gian và nhiều khoảng thời gian

khác nhau. Những mảnh vỡ đa tuyến của cốt truyện là hệ quả của sự tham gia của nhiều hơn một câu chuyện trong tác phẩm, nhưng quan trọng hơn nó là sản phẩm của chính quá trình phân mảnh của hệ thống chi tiết, sự kiện của tác phẩm. Qua cốt truyện phân mảnh trong tiểu thuyết Hồ Anh Thái, các tuyến truyện đan xen nhau tồn tại, các nhân vật lần lượt hiện ra trước mắt độc giả bằng câu chuyện riêng của mình. Tác phẩm có cấu trúc luân phiên giữa các chương: *Đức Phật, Savitri và Tôi*. Chương *Đức Phật* là câu chuyện về cuộc đời Đức Phật với hành trình kiếm tìm chân lý cùng rất nhiều khó khăn, lỗi lầm để thức nhận về kiếp người, về lẽ tồn tại của con người cũng như tìm con đường giải thoát. Chương *Savitri* là câu chuyện về nàng Savitri, tiền kiếp là một chứng nhân của Phật giáo thời Đức Phật, hậu thân là người hướng dẫn du lịch. Cuộc đời nàng là hành trình phiêu lưu kiếm tìm mọi nguồn vui trần thế với tình yêu suốt đời dành cho vị hoàng tử Siddhattha, sau này là Đức Phật. "Tôi" là người nghiên cứu, nhà Ấn Độ học kể lại hành trình lật giở những bí ẩn của đại dương văn hóa Ấn Độ. Mỗi chương là một cuộc trải nghiệm, kiếm tìm của nhân vật về mục đích, giá trị và ý nghĩa cuộc sống theo quan niệm riêng.

4. KẾT LUẬN

"Chống lại các yếu tố trung tâm là đặc trưng then chốt của chủ nghĩa hậu hiện đại nói chung và văn học hậu hiện đại nói riêng. Nghệ thuật (và tư tưởng) hậu hiện đại đề cao phản thân

và tự ý thức, sự phân mảnh và đứt quãng (đặc biệt trong cấu trúc tự sự)...” (Đào Tuấn Ảnh - Lại Nguyên Ân - Nguyễn Thị Hoài Thanh 2003: 199). Vì thế, có thể nói, phá vỡ khuôn hướng tuyến tính, đề cao tính đứt đoạn, phân mảnh trong việc xây dựng cốt truyện là biểu hiện của tinh thần hậu hiện đại trong tiểu thuyết Hồ Anh Thái, cũng là của tiểu thuyết Việt Nam thời kỳ đổi mới. Kiểu cốt truyện này cho phép nhà văn thể hiện một quan niệm mới mẻ về hiện thực, đó là hiện thực phân rã, rạn nứt trong xã hội với vô số những mảnh vỡ trong cuộc sống. Thông qua kiểu cốt truyện này, nhà văn đã lắp ghép được tất cả những mảnh nhếch nhác của cuộc sống hiện đại lên từng trang viết của mình một cách hoàn chỉnh, qua đó phơi bày được tất cả sự hỗn tạp của cuộc sống, khai thác được chiều sâu tâm lý nhân vật cũng như gửi gắm nhiều bài học nhân sinh.

Đồng thời kiểu cốt truyện phân mảnh còn tạo ra hiệu ứng kích thích khả năng

tiếp nhận tích cực, chủ động, sáng tạo ở độc giả - nhân tố làm đầy đặn giá trị đích thực của tác phẩm. Người đọc cứ ngỡ như tác phẩm chỉ là sự lượm lặt một cách tình cờ những câu chuyện trong cuộc sống; nhưng thực ra nó lại là một hệ thống truyện cân đối, mang nhiều thông tin, chứa đựng những triết lý sâu sắc. Người đọc buộc phải gia nhập vào hệ thống cốt truyện để đi tìm câu trả lời cho chính mình.

Vận dụng cốt truyện phân mảnh lắp ghép, Hồ Anh Thái không chỉ tạo ra sự hấp dẫn riêng cho tiểu thuyết của mình, mà còn góp phần xác lập một phong cách tiểu thuyết rất độc đáo. Tinh thần “phi trung tâm hóa” trong cốt truyện đã đem đến cái nhìn đa chiều về cuộc sống con người Việt Nam trong xã hội đương đại. Hồ Anh Thái một lần nữa cho người đọc thấy được ông thật sự là người mê “chơi cấu trúc”. Ông không theo mẫu mô hình có sẵn, mà luôn chấp nhận trả giá cho những thử nghiệm mới mẻ và táo bạo trong tác phẩm của mình. □

TÀI LIỆU TRÍCH DẪN

1. Đào Tuấn Ảnh - Lại Nguyên Ân - Nguyễn Thị Hoài Thanh (biên soạn). 2003. *Văn học hậu hiện đại thế giới – Những vấn đề lý thuyết*. Hà Nội: Nxb. Hội Nhà văn.
2. Đặng Anh Đào. 2001. *Đổi mới nghệ thuật tiểu thuyết phương Tây hiện đại*. Hà Nội: Nxb. Đại học Quốc gia Hà Nội.
3. Hồ Anh Thái. 1993. *Mảnh vỡ của đàn ông*. Hà Nội: Nxb. Hội Nhà văn.
4. Hồ Anh Thái. 2005. *Sắp đặt và diễn*. Hà Nội: Nxb. Hội Nhà văn.
5. Hồ Anh Thái. 2006. *Mười lẻ một đêm*. Đà Nẵng: Nxb. Đà Nẵng.
6. Hồ Anh Thái. 2007. *Đức Phật, nàng Savitri và tôi*. Đà Nẵng: Nxb. Đà Nẵng.
7. Hồ Anh Thái. 2012. *SBC là sẵn bắt chuột*. TPHCM: Nxb. Trẻ.
8. Lê Bá Hán - Trần Đình Sử - Nguyễn Khắc Phi. 2006. *Từ điển thuật ngữ văn học*. Hà Nội: Nxb. Giáo dục.